

LA CASA DE CARAMANY I EL CASTELL DE VALLESPINOSA

Notes preliminars.

Fa alguns anys, l'Editorial Teide, de Barcelona, va publicar, amb el títol de «Biografies catalanes», una col·lecció de llibres molt interessants tots ells, la redacció dels quals va encarregar a notabilíssims historiadors. Dels volums II i III, titulats respectivament «Els grans Comtes de Barcelona» i «Els Barons de Catalunya», n'és autor Santiago Sobrequés i Vidal, malhauradament desaparegut d'entre nosaltres ben prematurament, quan tant podíem esperar de la seva intel·ligència, de la seva vocació d'investigador i de la seva extraordinària capacitat de treball.

Dedica el volum «Els Barons de Catalunya» a l'estudi, interessantíssim i magnífic, com tots els del Dr. Sobrequés, de les grans famílies catalanes de l'època medieval, des del segle x al xv.¹

Donada l'extensió i detall amb què ha tractat cadascuna d'aquestes grans famílies, s'ha hagut de limitar a les cases comtals i vescomtals; per excepció hi afegeix el gran casal de Montcada, un dels llinatges més preclars de Catalunya.² Naturalment, complet ja el volum amb l'estudi d'aquestes grans famílies, ja no va tenir espai per a poder tractar dels altres barons feudals.

Cal no oblidar que en els primers temps de la reconquesta, en època tan remota i fosca com és el segle x, es formaren uns grans llinatges, el nom dels quals posteriorment omple tota la nostra història. Recordem, per exemple, per esmentar-ne solament alguns dels més il·lustres, els Cervera, els Queralt, els Cervelló, els Anglesola, els Pinós, els Mataplana y els Erill. Es llàstima que no s'hagi publicat posteriorment un segon volum dels Barons de Catalunya dedicat pre-

¹ S. SOBREQUÉS I VIDAL, *Els Barons de Catalunya*, «Biografies catalanes», Serie històrica III, Editorial Teide (Barcelona 1957).

² Ob. cit., pàg. 57 i 58.

cisament a aquests grans llinatges senyorials, que foren les gran famílies de la nostra terra.

Un dels grans llinatges fou, com ja ho he esmentat, el de Cervelló. El fet de que una de les seves branques, la que estigué en possessió del castell de Vallespinosa, entronqués amb la família empordanesa de Caramany, m'ha donat la idea de dedicar el present treball a estudiar aquesta branca de la família de Cervelló.

Una circumstància fortuïta va fer que tingués ocasió, ja fa molts anys, d'estudiar nombrosos documents relatius als Cervelló, senyors de Vallespinosa. Molt abans de la guerra civil, quan encara era molt jove, vaig trobar a l'arxiu de la família Boy, de Torroella de Montgrí, emparentada amb nosaltres, els documents a què m'he referit. Els vaig llegir tots i si bé no els vaig copiar, sí que els vaig extracar, prenent-ne totes les dades més importants, ço que m'ha permès, completant-los amb altres que esmentaré, fer aquest treball. El pare de la Sra. Murtra —(Enriqueta Boy i Pla, cosina germana de la meua àvia materna)— guardava a l'arxiu de la seva casa de Torroella de Montgrí aquesta documentació referent al castell de Vallespinosa, doncs un seu familiar (no sé si un seu germà) va comprar el castell del lloc de Castell d'Empordà, veí de La Bisbal, als descendents dels Margarit, antics senyors de Vallespinosa i de Castell d'Empordà, establerts a França, des del final de la guerra dels Segadors. Els Margarit, senyors de Castell d'Empordà, ho foren també de Vallespinosa, com a successors del llinatge de Biure. Aquests documents procedien segurament del castell de Castell d'Empordà; això explica que hi hagués nombrosos documents relacionats amb els antics feus de la branca dels Cervelló que va tenir el senyoriu de Vallespinosa.

L'arxiu de la família Murtra-Boy va desaparèixer quan la revolució i per tant molts dels documents que citaré són ja introbables i això dóna més interès al tema proposat. He completat aquest treball amb notes tretes de l'obra de Josep M.ª Madurell i Marimón: «Archivo General de Protocolos de Barcelona, Sección Histórica, Índice Cronológico-alfabético», vol. III, Colegio Notarial de Barcelona, 1959». Alguns dels documents, donats com és natural en breu extracte en aquest Index cronològic, han estat comprovats en el mateix Arxiu de Protocolos de Barcelona, per encàrrec meu, per la Srta. Maria Mercè Costa i Paretas, Llicenciada en Història, del Cos facultatiu d'Arqueòlegs, Arxivers i Bibliotecaris, i que presta els seus serveis actualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Gràcies a la seva compe-

tència i assiduitat he pogut ampliar el meu coneixement de diferents documents, solament esboçats a l'Index cronològic-alfabètic. Aprofito l'ocasió per agrair a la Srta. Costa i Paretas la seva valuosa col·laboració.

Anteriorment he parlat de la casa de Caramany en altres treballs, així en l'estudi «El linaje de Requesens» i en l'article «La Casa de Caramany».³

La casa de Cervelló.

Es una de les famílies feudals de més antic origen de Catalunya. Sembla possible seguir la seva genealogia fins a la primera meitat del segle x. Es tractaria, segons els darrers estudis de l'eminent historiador Mossèn Antoni Pladevall,⁴ de la família que originàriament va estar en possessió del castell de Gurb; d'ella varen derivar els dos grans llinatges catalans dels Queralt i dels Cervelló.

En l'«Apreciació Genealògica» que el distingit genealogista Armand de Fluvià posa a continuació de l'article dedicat al castell de Gurb, que acabem d'esmentar, fa notar que l'origen de la família de Cervelló és encara obscur i la filiació de les seves generacions se'ns presenta molt dubtosa però sí estretament lligada amb les famílies Gurb-Queralt, Bell-lloc, Cardona, Sant Martí, Besora i vescomtal de Barcelona. Per tant les notes genealògiques que posa a continuació, adverteix que han d'ésser preses amb molta precaució.⁵

En essència, segueix al P. Manuel M. Ribera, autor d'una obra interessantíssima i molt ben documentada sobre el llinatge de Cervelló,⁶ Segons ell, el primer antecessor, documentat, d'aquest llinatge

³ Publicat el primer d'aquests treballs a ANALES DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES, vol. IX, any 1955, pàgs. 48-53 (28-33 de la tirada apart). L'altre fou publicat a la «Revista de Gerona», n.º 18, 1.er trimestre de 1962, pàgs. 19-29.

⁴ El seu treball *Els senescals dels comtes de Barcelona durant el segle XI*, (a «Anuario de Estudios Medievales», Barcelona 1966). Fins ara no m'ha estat possible consultar aquest treball que tinc entès que és interessantíssim.

⁵ *Els castells catalans*, —Castell de Gurb—, vol. IV, pàgs. 787-788 (Barcelona, Ramon Dalmau, editor).

⁶ FR. MANUEL MARIANO RIBERA, de la Real y Militar Orden de Ntra. Sra. de la Merced, *Genealogia de la Nobilísima Familia de Cervellón* (Imp. Pablo Campins, Barcelona 1733). Vaig tenir ocasió, fa molts anys, de consultar i prendre notes de l'exemplar que es troba a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

fou Ansulf, que figura en un document de l'any 941.⁷ I dic «documentat» perquè abans d'ell n'esmenta altres cinc, el primer dels quals suposa coetani de Carlemany; evidentment es tracta de personatges fabulosos, purament llegendaris, encara que els dóna noms que posteriorment trobem en membres del llinatge de Cervelló. Segons el P. Ribera, a Ansulf I el succeí Ansulf II, que va tenir dos fills, Sendred, el primogènit, anomenat «magnus Gurbitensis» o sigui «de Gurb» per haver estat en possessió d'aquest territori, i Hug, que en el mateix document hi figura amb el nom de «Ugone Cervilionensis». Es tracta d'una concòrdia feta pel susdit Sendred, «cum fratre meo Ugone Cervilionensis» als Idus d'agost de l'any 19 del rei Robert (= 13 agost de 1015).⁸

A. de Fluvià, en l'estudi abans esmentat, diu que Sendred de Gurb va ésser pare de Bernat Sendred, vicari de Gurb; casat amb Quixol: aquest matrimoni fou el tronc dels Gurb-Queralt, en alguns temps del segle XI, senescals de Barcelona i també Sendred fou pare d'Ennegó, dit Bonfill, senyor de Cervelló i d'altres castells i llocs. La filla d'Ennegó, Eldiardi o Eldegarda, va casar-se, segons sembla, amb el seu oncle-avi Hug de Cervelló (fill d'Ansulf II, com ja hem vist); el primer que va portar el cognom de Cervelló.⁹

Els noms d'aquests primers membres de les nobilíssimes famílies que després foren els Queralt i els Cervelló, apareixen contínuament en els documents a través dels quals podem anar seguint els progressos, ben lents, per cert, de la reconquesta dels territoris que seran després la Catalunya Nova. Al front de nombroses persones, que estaven a les seves ordres, ocupaven les terres desertes, situades entre els dominis musulmans i cristians; reduïen a conreu les terres ermes i se n'apropriaven mitjançant l'anomenada «aprisio»; aixecaven castells per a defensar les terres lliberades i sovint tot defensant-les més d'un d'ells hi perdé la vida. Així es formaren els primers nuclis habitats de les que després serien importants poblacions de la Catalunya Nova.¹⁰

El castell de Cervelló fou venut, segons el P. Ribera, pel comte

⁷ FR. M. M. RIBERA, ob. cit., pàg. 56.

⁸ FR. M. M. RIBERA, ob. cit., pàgs. 59-61.

⁹ *Els castells catalans*, vol. III, pàg. 550.

¹⁰ JOSEP IGLESIAS, *La Reconquesta de les valls de l'Anoia i del Gaià* (Barcelona 1963). Obra breu però interessantíssima.

Ramon Borrell i el seu germà Armengol o Ennegó, també dit Bonfill (fill de Sendred), pel preu de cent peces de plata. Es tractava d'un territori molt extens. Eldegarda o Eldiardis, filla d'Ennegó Bonfill, va casar-se, com ja hem indicat, amb Hug, del qual era reneboda. Queda tot això un xic confós; però sí està provat documentalment que Hug s'anomenà «Cervilionensis» o sigui de Cervelló i estigué en possessió del castell i terme de Cervelló, situat en la comarca del Baix Llobregat, bisbat i comtat de Barcelona. Es així com apareix en la història la gran casa de Cervelló, en tan remota època.

Quan molts anys després el castell de Cervelló va deixar de pertànyer a la família d'aquest nom, sembla que aquests senyors tingueren la seva residència principal en el castell anomenat de Vilademàger, comarca de l'Anoia, bisbat i comtat de Barcelona, situat en l'actual terme municipal de La Llacuna, que va cabar per donar nom a la seva baronia principal. El castell de Màger o de Vilademàger, que d'ambdues maneres és anomenat en els documents antics, va prendre el nom d'un guerrer o gran hisendat que degué aprisionar aquests llocs a mitjans del segle x. Per uns documents datats entre els anys 973 i 985 venim en coneixement de l'existència d'un personatge anomenat Maier, fill de Sendred.¹¹ L'autor de l'article dedicat a aquest castell, en la gran obra de «Els castells catalans», no dubta de relacionar aquestes persones amb la família vinculada al castell de Gurb, que va posseir també el castell de Queralt i altres.

El castell de Vilademàger estigué baix el domini feudal de la casa comtal de Barcelona. Entre els anys 1039-1049 Bernat Sendred de Gurb-Queralt, casat amb Quíxol, fa ver jurament de fidelitat per dit castell als comtes Ramon Berenguer II, el Vell i Elisabet. El 1066, Guillem Bernat de Queralt, fill de Bernat Sendred i de Quixol, va fer jurament de fidelitat pel mateix castell als comtes de Barcelona Ramon Berenguer I i la seva segona muller Almodis. Abans de l'any 1079, el castell de Vilademàger estava ja en poder de la família de Cervelló, branca menor, com ja sabem del mateix llinatge dels Gurb-Queralt. Consta que Guerau Alemany de Cervelló posseïa al temps de la seva mort, esdevinguda en dit any 1079, el castell de Vilademàger, els de Cervelló, Montagut, Querol, Pinyana, la Roqueta, Miralles, Aguiló, Santa Perpetua, Pontils, Montclar i Gelida. El castell continuà en poder de la seva descendència. A l'any 1347, comen-

¹¹ *Els castells catalans* —Castell de Vilademàger—, vol. V, pàgs. 249-258.

en tal dia homenatge al rei Jaume II d'Aragó pels feus i castells següents: Vilademàger, Pontils, Santa Perpètua i la «forcia» de Montclar.¹⁵ En aquest document, per cert interessantíssim, hi constava que Guillem de Cervelló, fill d'Huguet de Cervelló, i pare de Guillemó, per la seva part havia fet homenatge a l'esmentat rei Jaume II el dia 6 dels Idus d'Abril (= 8 d'abril) de l'any 1309 pel castell de Vilademàger, que irrevocablement li havia donat en Guerau de Cervelló, així com també la potestat i domini («potestatem et dominacionem») del castell de Pontils i la fortalesa de Montclar. Així mateix pel castell de Santa Perpètua, que tenia pel rei i que ell (o sigui el donador) havia donat a Guillem de Cervelló, fill natural seu. Per tant aquest Guillem (fill natural de Guillem) tenia Santa Perpètua per Guillemó de Cervelló, que presta homenatge al rei. Testimoni de l'homenatge de Guillem de Cervelló, de l'any 1309, Pere de Queraüt; del de l'homenatge de Guillemó de Cervelló, fill de l'anterior, presat a l'any 1324, Ot de Montcada i també Gastó de Montcada, ardiaca de Barcelona (després, des del 1329 al 1334, va ésser bisbe de Girona). Tampoc aquí no hi ha cap esment del castell de Vallespinosa; però sí que consta ben clar que Guerau de Cervelló, cap d'aquest gran llinatge, trobant-se sense fills llegítims, va fer donació de la part més important dels seus béns al seu cosí germà Guillem (fill del seu oncle Huguet). A Guillem el succeí el seu fill Guillemó (fa homenatge al rei a l'any 1324); però Guerau va deixar al seu fill natural, també anomenat Guillem, el castell de Santa Perpètua, que devia tenir però en feu de Guillem, com aquest ho tenia a la seva vegada pel rei.

Els Cervelló, senyors de Vallespinosa. Documents i comentaris.

Castell de Santa Perpètua —5 d'octubre de 1331—. Reconeixement firmat per Brunisenda, vídua de «burdo» (= Bord) de Cervelló als prohoms de Vallespinosa.¹⁶ Encara que hi podria haver el dubte de si la paraula «Burdo» és nom personal o designa la condició d'una persona, estic convençut que aquí es tracta del «bord» fill natural de Guerau de Cervelló o sigui Guillem de Cervelló a qui el seu pare

¹⁵ Pergamí de l'arxiu de la casa Murtra-Boy, de Torroella de Montgrí; abans del 1936, en una còpia o trasllat del dia 4 de maig de 1351.

¹⁶ JOSÉ M.ª MADURELL Y MARIMÓN, Archivo General de Protocolos de Barcelona, Sección Histórica, Índice cronológico-alfabético III, Colegio Notarial de Barcelona 1959, doc. n.º 55, pàg. 371.

li va deixar el feu i castell de Santa Perpètua. En redactar-se aquest document ja era mort.

Vallespinosa, 5 de juliol de 1341.

Reconeixement atorgat per Guillem Janer a favor de Bruniselda, vídua de Bort de Cervelló i al seu fill Arnau de Cervelló.¹⁷ Es tracta en realitat de l'obligació o pacte entre els habitants de Santa Perpètua i Vilaperdius, d'una part, i Brunisenda, vídua de Bort de Cervelló i els seus fills, Blanca i Bertran, de part altra, amb motiu del matrimoni d'Arnau de Cervelló amb Geraldona, filla d'Arnau d'Alenyà, ja difunt, i de la seva muller Geralda, de Montblanc. Amb motiu de dit matrimoni, en la mateixa data, fou feta donació del lloc de Vallespinosa a Arnau de Cervelló, per la seva mare, l'esmentada Brunisenda, vídua de Bort de Cervelló, cavaller, i pels seus germans (d'Arnau) Blanca (il·legible la seva edat) i Bertran, que tenia aleshores més de 16 anys, però menys de 25.

Santa Perpètua, 5 de gener de 1342.

Obligació contreta per Brunisenda, vídua de Bort de Cervelló i els seus fills, Blanca i Bertran (a l'Index Cronològic expressat hi consta equivocadament Bernat), senyors de Santa Perpètua i Vilaperdius, i els seus homes i vassalls, per la donació de censals i violaris a Arnau de Cervelló, senyor de Vallespinosa (fill de Brunisenda i germà de Blanca i Bertran), amb motiu del seu matrimoni amb Geraldona, filla d'Arnau d'Alenyà, de Montblanc.¹⁸

Barcelona, 1.er de juliol de 1342.

Remissió atorgada per Francesc Ça Sala, batlle general de Catalunya, a Arnau de Cervelló, senyor del castell de Vallespinosa, fill i hereu de «Burdo» de Cervelló.

Santa Perpètua, 3 de desembre de 1344.

Venda d'un censal atorgada per Brunisenda, vídua de Bort de Cervelló, i el seu fill Bertran, senyors dels castells i lloc de Santa Perpètua, a favor de Jaume Janer, major, de Montblanc.¹⁹

¹⁷ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 72, pàg. 372. Comprovat i extractat el seu text, per encàrrec meu.

¹⁸ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 73, pàgs. 372-373.

¹⁹ J. M.ª MADURELL, ob. cit., docs. núms. 75 i 79, pàg. 373.

2 d'agost de 1348.

Testament de Brunisenda, vídua de Bort de Cervelló. L'Index Cronològic diu Bernat, però consultat el document original, per encàrrec meu, clarament diu «Bort» i el resum del seu contingut —molt interessant, per cert— és el següent: la testadora nombra marmessors el seu germà Pere de Vilafranca, Ramon de Caldes (tal vegada, de Calders) i Jaume de Llorach, castlà de Forés, Anomena els fills següents: Arnau, al qual ja havia donat anteriorment el castell de Vallespinosa, Bertran (que substitueix a l'anterior, en cas que morís sense fills), Blanca (cridada també a substituir als seus germans, si no tenien successió), Geraldona, monja i Alamanda, també monja. En cas de què Blanca morís sense successió, la substitueix per Ramon Berenguer de Vilafranca; aquest, per Pere de Vilafranca, en igual cas, i si cap deixés successió deuró fer-se el que ordenà el seu difunt pare Galceran de Vilafranca sobre dit castell. Això ens permet conèixer el llinatge de la testadora. Així resulta que el castell de Vallespinosa procedia de l'herència dels Vilafranca i no de la casa de Cervelló. Ja hem vist que Brunisenda fa ver donació d'aquest castell al seu fill Arnau amb motiu del seu casament. Fa també diferents llegats, que no esmento per no allargar-me excessivament. Entre els testimonis hi firmen Bertran i Esquiú de Cervelló, segurament parents del seu difunt marit.²⁰

La transmissió del castell de Vilademàger i altres a favor de la branca col·lateral de la casa de Cervelló va ésser impugnada alguns anys després d'haver tingut lloc. Un document atorgat al palau episcopal de Lleida el 19 de març de 1352, ens assabenta que els llocs de Vilademàger, Santa Perpètua, Pontils i el castell de Montclar foren embargats pel Batlle General de Catalunya a Guillem Ramon de Cervelló, hereu, per vincle del testament patern, de dits llocs. El Batlle General va allegar que per raó d'ésser Guillem Ramon descendent d'una línia col·lateral de la casa de Cervelló, no podia heretar aquells senyorijs sense consentiment reial. Presentada per dit hereu l'oportuna reclamació, va prestar homenatge feudal al rei, en el palau episcopal de Lleida i va rebre la investidura dels dits feus, situats en les vegueries de Montblanc i Vilafranca del Penedés.²¹

²⁰ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 88, pàgs. 374; llegit i extractat el text per encàrrec meu.

²¹ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 93, pàg. 374 (l'extracte publicat en aquesta obra és més breu que el que jo dono).

Arnau de Cervelló i la seva muller Geraldona, per l'octubre de 1352, firmaren una àpoca de cinc mil sous, per cinc anys d'un censal, a favor de Francesc Alenyà, veí de Montblanc, hereu universal d'Arnaldó d'Alenyà, germà de Geraldona.²²

El dia 9 de maig de 1357, el rei Pere, va vendre a Magallón, a Arnau de Cervelló, donzell, el mer i mixt imperi i tota altra jurisdicció de qualsevol naturalesa o especie existent «in castro vestro de Vallespinosa»²³ Madurell, en el resum d'aquest document, equivocadament afirma que es tracta de la venda del lloc, castell i terme de Vallespinosa; això ja pertanyia a Arnau; es tracta de la jurisdicció; la lectura directa del document així ho va comprovar.

Arnau de Cervelló, senyor de Vallespinosa i de Santa Perpètua, va atorgar testament a Montblanc, el dia 11 d'abril de 1362, trobant-se en plena salut. Nomena marmessors la seva esposa Geraldona, Ramon Berenguer de Vilafranca, castlà de Montblanc, Galceran de Miralles i el rector i guardià de fra-menors de Montblanc. Hereu universal: el seu fill Ramon Marc de Cervelló. No pot disposar, però, de l'herència contra la voluntat dels marmessors, fins que se n'hagin tret set mil sous deixats per l'ànima del testador; altrament queda desheretat. També ha de pagar trenta mil sous, en els que hi van inclosos els que van deixar ordenats en llurs testaments els pares d'Arnau i el seu germà Bertran per a llurs ànimes; a tal fi, serà entregat als marmessors d'Arnau el castell de Santa Perpètua, fins que sigui pagada dita quantitat, sense que l'hereu hi pugui intervenir. Ha de pagar també a Blanca, germana del testador, el que li sigui degut del llegat dels seus pares i a més una quantitat que ell li deixa. Si Ramon Marc morís sense fills, l'heretat serà venuda i se'n compraran censals amb els quals se'n fundaran capellanies sota el patronat de Guillem Ramon de Cervelló. Segurament es tracta del senyor de Vilademàger, representant aleshores de la línia principal del casal de Cervelló. Amb les rendes de dits censals, se n'havien de fer obres de caritat. Deixa a Geraldona, muller seva, l'usdefruit; si el fill li en pertorbés l'administració, serà desheretat i dels béns se'n farà caritat. Això sempre que la seva vídua no torni a casar-se. La usufructuària no haurà de donar compte de res a ningú; si el fill fos rebel a la reva mare, aquesta no està obligada a proveir-lo de res. Sembla

²² J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 86, pàg. 374.

²³ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 100, pàg. 375.

que hi hagi una desconfiança del testador envers del seu fill i hereu. Com a nota curiosa consignarem que fa una deixa de trenta lliures per a sufragis de l'ànima de n'Esplugues, mort quan se va envair Montbrió contra Guillem Ramon de Jorba, i dos mil setcents sous en ajuda del matrimoni de la germana de dit Guillem Ramon de Jorba, raptada, segons sembla, per Bort de Cervelló, domèstic del testador.²⁴ Dos exemples, aquests últims, de la violència d'aquella època.

Arnaldó de Cervelló, fill del difunt Arnau de Cervelló (cal fer notar que després de la mort del seu pare Arnau, el seu hereu Ramon Marc deixa aquest nom i s'anomena, quasi sempre, Arnaldó o Arnau) va atorgar a Barcelona, el 26 de febrer de 1365, la següent carta dotal. Concedeix a la seva futura esposa Violant, filla de Gue-
rau de Palol, llicenciat en lleis i ciutadà de Barcelona, i de la seva muller Constança, quinze mil sous, en augment de la dot que ella li aporta de trenta mil sous (això és, vint mil de part del seu pare i deu mil de part de la seva mare). Si ella morís amb fills, podrà disposar de la totalitat d'aquesta suma; si no deixés fills, solament de quinze mil sous; deu mil havien de tornar al seu pare; cinc mil a la seva mare i en quant a l'augment de quinze mil sous als hereus del seu marit. Violant promet complir. Al final del document hi consta l'època per raó de la seva dot. Datada aquesta època el 13 de juliol de 1367. Entre els testimonis, els nobles Ramon Alemany i Guillem Ramon de Cervelló.²⁵

En el Fogatge de 1365-1370, hi consten en la vegueria de Montblanc, els llocs de Santa Perpètua i Vallespinosa com a propis de l'hereu d'Arnau de Cervelló o sigui aquest Ramon Marc, també anomenat Arnaldó o Arnau de Cervelló.²⁶

Amb motiu del matrimoni d'Arnaldó amb Violant de Palol, la mare d'ell va fer-li una donació en la que hi era convingut que ella, mentre visqués, es quedava amb el castell de Vallespinosa i si per

²⁴ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 104; pàg. 375. Per encàrrec meu fou llegit i extractat el doc. original i això m'ha permès ampliar la nota de l'Index cronològic.

²⁵ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 105, pàg. 375. Com el doc. anterior, les meves notes amplies considerablement el text de l'Index Cronològic.

²⁶ J. IGLESIAS FORT, *El Fogaje de 1365-1370* (tirada aparte de las «Memorias de la Real Academia de las Ciencias y Artes de Barcelona, 3.ª época», n.º 694, vol. XXXIV, n.º 11 (Barcelona 1962), pàg. 85.

discòrdia no poguessin viure junts, pagaria al seu fill dos mil sous anuals, que foren recuits a cinc-cents en altre document atorgat al mateix dia. Arnaldó tenia aleshores de 20 a 25 anys.²⁷

Segurament Arnau de Cervelló, pare de dit Arnaldó o Ramon Marc, va morir de mort violenta; no coneixem les circumstàncies, però consta en el testament atorgat a La Llacuna el dia 5 de març de 1365, per Guillem Ramon de Cervelló, senyor dels castells de Vilademàger i Foix, testament fet abans d'emprendre un viatge per mar, que va nomenar hereu, en substitució dels seus fills i d'algun altre parent, en cas de què morissin sense successió, a l'expressat Arnaldó de Cervelló, senyor de Vallespinosa i Santa Perpètua (al qual nombrava també com un dels seus marmessors). Disposa també que els seus expressats hereus en cas que fessin les paus amb els que varen matar a Arnau de Cervelló, sense llicència d'Arnaldó, fill d'aquest, l'herència en tal cas passaria a aquest Arnaldó, fill del difunt Arnau; i al contrari, en cas que aquest fes la pau sense el consentiment dels altres designats hereus, serà aquest el qui perdrà el vincle de substitució posat pel testador.²⁸ Aquest Arnau o Arnaldó de Cervelló, que trobarem anomenat Ramon Marc en algun document anterior, en altres posteriors és anomenat també Ramon Arnau.²⁹

Arnau de Cervelló, fill d'Arnau, senyor de Vallespinosa i Santa Perpètua, el dia 13 de gener de 1366 va firmar un debitori per la quantitat de cinc mil sous barcelonesos, a favor de la seva mare Geraldona.³⁰

Dos procuradors del comú de Vallespinosa, el dia 24 de juliol de 1367 varen prestar homenatge a Guerau de Palol, procurador de la seva filla Violant i prometen que tindran a ella com a senyora de Vallespinosa en el cas que tingués lloc la restitució de la seva dot de quaranta mil sous, més altres vint mil que li augmentà el seu marit Arnau de Cervelló, fins que dites quantitats li hagin estat restituïdes. També és convingut que si Arnau no pagués al seu sogre Guerau, els cinquanta mil sous que li devia, Guerau seria senyor de Vallespinosa fins que tot li sigui pagat. Arnau hi està conforme i per

²⁷ J. M.ª MADURELL, ob. cit., docs. núms. 106 i 107, pàg. 375.

²⁸ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 108, pàg. 375.

²⁹ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 109, de 24 de abril de 1365, pàg. 375.

³⁰ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 111, pàg. 376.

tant absolt al dit comú del jurament de fidelitat que li havia prestat com al seu senyor, fins que tot hagués estat restituït. Aquell mateix dia la vida de Vallespinosa va fer sindicat o sigui va reunir-se per a nomenar els seus síndics o representants, per a la prestació d'homenatge a Violant, muller d'Arnau de Cervelló i filla de Guerau de Palol.³¹

El dia 11 d'agost de 1374, a Barcelona, Castelló de Mallorca, va dictar sentència en la causa entre Bernat de Montagut, donzell, actor, d'una part, i Arnau de Cervelló, demandat, de part altra, per raó dels fruits provinents del castell de Santa Perpètua i dels seus feudes i castlanies, en temps que dit Arnau tingué la potestat del castell abans dit i per raó de les despeses fetes per B. de Montagut, per a recobrar-lo. La sentència és donada en judici d'apellació i confirma la sentència anterior; no expressa el contingut de la mateixa. No imposa les costes a ningú; però mana a Arnau de Cervelló que pagui a B. de Montagut els deu florins que per ell havia pagat al jutge que dictà aquesta sentència d'apellació.³² Notari: Bernat Carrera de Barcelona.

El rei Pere d'Aragó, a 4 de febrer de 1378, va dirigir a totes les persones del castell de Santa Perpètua una lletra, comunicant-los que confirmava l'empenyorament de l'esmentat castell a favor d'Arnau de Cervelló, tal com l'havia empenyorat el comte Berenguer de Barcelona a Guerau Alemany, avantpassat d'aquell, mitjançant determinada quantitat de diners, en instrument fet a XVII de les kalendes de juliol de l'any XXIX del regnat del rei Felip (= 15 de juny de 1090). Diu que Guerau Alemany tenia aleshores el castell per dit comte (es tracta de Berenguer Ramon II, el fratricida, juntament amb el seu nebot Ramon Berenguer III). El rei mana que tothom acati i respecti aquesta decisió seva, en vista de la qual, Arnau de Cervelló i els seus successors estaran en possessió de tots els drets del domini directe de dit castell i altres que li expectessin per raó de la confirmació de dita impignoració.³³

El mateix rei Pere d'Aragó, en carta datada a Barcelona, el dia

³¹ J. Me MADURELL, ob. cit., docs. num. 115 i 116, pàg. 376.

³² Pergamí signat amb el n.º 785, Arxiu Murtra-Boy, de Torroella de Montgrí, abans del 1936.

³³ Pergamí, en una còpia o trasllat fet el 29 d'abril de 1378. Com l'anterior, es trobava, abans del 1936, a l'arxiu de la casa Murtra-Boy de Torroella de Montgrí.

9 de febrer de 1378, adreçada als nobles Arnau de Cervelló i Lluís, fill seu, als qui pertanyien els castells de Santa Perpètua i Vallespinosa, disposa que el castell de Santa Perpètua, que depenia aleshores de la jurisdicció de la vegueria de Vilafranca del Penedés, passi a la vegueria de Montblanc, a la qual ja pertanyia el castell de Vallespinosa, el terme del qual afrontava amb el de Santa Perpètua i fins els molins d'aquest i la part del seu territori situada més enllà del riu Gàia, eren ja de la vegueria de Montblanc, menys distant i amb majors facilitats de comunicació amb aquesta població que no pas amb la de Vilafranca. Fa aquesta mutació a suplicació dels esmentats nobles i atenent a les raons expressades; confessa haver rebut per l'atorgament d'aquesta disposició, dotze mil sous, que retorna a Arnau de Cervelló, a compte d'aquells cent dotze mil que li devia i pels quals havia empenyorat, a favor d'ell, tal com consta en el document anteriorment expressat, el domini directe del castell de Santa Perpètua. Testimonis d'aquest interessantíssim document: Romeu, bisbe de Lleida, el comte d'Empúries, Ramon Alemany de Cervelló, Pere Galceran de Pinós i Hug de Santa Pau, cavaller. Escriptor reial, Berenguer Vall-llosera.³⁴

Aquest document anomena a Lluís fill d'Arnau de Cervelló. Consta en altre, atorgat a Barcelona el 15 de febrer d'aquell mateix any 1378, que Arnau de Cervelló, donzell, va emancipar al seu fill Lluís Alemany de Cervelló, quan encara era menor de set anys; però, per haver-se perdut el document, vol renovar-lo i augmentar una donació que li havia fet; per tant, torna a emancipar-lo, ara que ja és major de set anys (no diu quants en tenia) en poder del veguer de Barcelona, Joan Berenguer de Rajadell. Entre els testimonis, Guerau de Palol, segurament avi matern del menor.³⁵ Es vertaderament cosa que sorprèn aquestes emancipacions de menors d'edat, encara impúbbers; ja parlarem d'una altra.. Són inexplicables; però segurament estan relacionades amb la situació econòmica de la persona que fa l'emancipació a favor d'un infant a tan tendra edat. Que quelcom d'això i havia, ens en dóna un indici el document següent, datat el 16 de febrer de 1381. Geraldona, vídua d'Arnau de Cervelló, habitant a Montblanc, en la seva condició de tutora, diu del seu fill Lluís (evidentment es tracta del seu nét) anomena procurador seu un tal

³⁴ Pergamí signat amb el n.º 787, del mateix arxiu dels dos anteriors.

³⁵ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 129, pàg. 377.

Llull, de Barcelona, per a representar-lo en la causa que mou Elisenda, vídua de Guillem de Cervelló i tutora de la seva filla Sibília, contra dit Lluís i el seu pare Arnau, per raó de tretze mil sous que aquest fou condemnat a pagar.³⁶ Altres qüestions va haver d'atendre Geraldona com a tutora del seu nét Lluís Alemany. El 21 d'abril de 1382, Joan de Montagut, antic castlà de Santa Perpètua, requereix a Geraldona, vídua d'Arnau de Cervelló, trobada prop de l'església de Sant Marçal, de Montblanc, que, com a tutora del seu nét Lluís, faci que li sigui tornat el castell, feu i castlania de dit lloc, que ell venqué a l'esmentat Lluís, fill d'Arnau, senyor de Santa Perpètua i Vallespinosa, pel preu de catorze mil sous, a pagar en forma d'un censal de morts anual. Joan de Montagut podia reclamar les coses venudes dintre d'un plaç de cinc anys i si no li eren tornades, deurà seguir cobrant el censal. Aleshores tenia dit Castell, feu i castlania, un cert Guerau de Cervelló. Ignoro quin parentiu tenia amb Lluís i el seu pare Arnau. Geraldona no va respondre res a tal petició. Relacionat sens dubte amb el mateix assumpte és un requeriment presentat el dia 7 d'agost de 1383, des del castell de la Celma, a instància dels tutors de Lluís de Cervelló, fill d'Arnau de Cervelló, a Beatriu, vídua de Bernat de Montagut.³⁷ No sé com va acabar aquest assumpte, però sí puc dir que posteriorment aquesta família de Cervelló té el senyoriu de Vallespinosa, però no el de Santa Perpètua que segurament varen perdre i degué passar a una altra branca de la casa de Cervelló.

Deu anys després, Lluís de Cervelló, encara que jove, devia ja ésser major d'edat, per quant un document de 24 d'abril de 1393 ens parla d'un combat a ultrança o sigui d'un desafiament entre aquest i Dalmau de Queralt. Lluís Alemany de Cervelló, fill d'Arnau, senyor de Vallespinosa, va donar en el «Mercadal» de Montblanc, a Pere Pellicer, procurador de Dalmau de Queralt, la resposta escrita a un document d'aquest, que li fou presentat el dia abans. Dalmau es refereix a una carta que li fou entregada a Barcelona, per un procurador de Lluís. Es tractava d'un combat a ultrança (crec que això significa «fins a la mort») que han de mantenir perquè Lluís afirma que Dalmau l'ha injuriat i es mostra disposat a provar-ho en la batalla.

³⁶ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. n.º 133, pàg. 377. Consultat el document original, resulta quasi il·legible.

³⁷ J. M.ª MADURELL, ob. cit., docs. 134 i 138, pàgs. 377 i 378.

Ignoro si tal combat va tenir lloc i en cas afirmatiu si Lluís Alemany de Cervelló hi va perdre la vida. No he trobat cap més document referent a ell; però sí un del seu pare Arnau, que encara vivia l'any 1397: el dia 25 d'abril d'aquest any va fer una donació, entre vius, a Bernat de Cantijoch, d'un solar amb l'obligació d'edificar-lo.³⁸ La successió de Vallespinosa va passar, com ja veurem, a Violant, filla d'Arnau de Cervelló, la qual va casar-se amb Guillem Armengol, pertanyent a la família d'aquest cognom, senyors del castell de Marçà, no lluny de Falset.

El castell de Vallespinosa en poder de la casa d'Armengol i després de la de Caramany.

El dia 26 de febrer de 1399, Francesca, vídua de Guillem Armengol, senyor de Marsà, féu donació de dit lloc al seu nét Guillem, fill dels difunts Joan i Beatriu, per raó del seu futur matrimoni amb Violant, filla d'Arnau de Cervelló, senyor de Vallespinosa. Francesca serà usufructuària mentre visqui; si no poguessin viure junts, donarà a Guillem set mil sous anuals; es reserva poder disposar per testament de la quantitat de sis mil sous; si el casament no es fes, aquesta donació seria nulla. Guillem accepta i promet complir.

Evidentment, el casament va tenir lloc; consta en un requeriment fet al batlle i jurats de Vallespinosa, a instàncies del noble Guillem Ermengol (així trobem escrit i també en altres documents, Armengol, el nom d'aquest llinatge), el qual fa constar que actua com a procurador de la seva muller Violant.³⁹

Posteriorment, en documents atorgats a Falset, 2 d'agost de 1425 i a Balaguer, 10 d'octubre de 1427, Guillem Armengou (així és escrit en aquests dos documents) es titula senyor dels castells i llocs de Vallespinosa i Marçà. No fa cap esment de la seva muller; és que ja era morta i li va deixar el senyoriu de Vallespinosa? No ho puc dir; però sí que actua com a senyor de dit castell i lloc.⁴⁰

Consta que vivia a l'any 1423, doncs en atorgar testament el seu marit Guillem Armengol, el dia 30 d'abril d'aquell any, «stant en bona sanitat» (va viure encara molts anys) elegeix, entre els «marmessors», «la dona Violant, cara muller mia» i la substitueix en la seva

³⁸ J. M.ª MADURELL, ob. cit., docs. núms. 150 i 154, pàg. 379.

³⁹ J. M.ª MADURELL, ob. cit., docs. núms. 161 i 173, pàgs. 379 i 380.

⁴⁰ J. M.ª MADURELL, ob. cit., docs. núms. 201 i 205, pàg. 383.

universal herència als seus dos fills, en cas de què aquests morissin sense fills. Guillem Armengol, en aquest testament, del que parlarem després, es titula «cavaller e senyor de Vallespinosa o de Marçà». Igualment consta així en una definició firmada a Barcelona, el 18 de març de 1432, per Martí Benet de Torrelles, senyor del castell de la Roca, a favor del susdit Guillem Armengol, senyor del castell de Vallespinosa, i del seu fill Francesc Armengol.⁴¹ En aquest document trobo esmentat per primera vegada a Francesc Armengol, al costat del seu pare Guillem.

Francesc Armengol va casar-se amb Leonor de Caramany, filla del noble Ponç de Caramany, de la il·lustre família d'aquest nom en el bisbat de Girona. A Ponç de Caramany li féu poders, a Bordils, el 28 de desembre de 1431, Sibilia de Cervià, vídua de Pere Blau, senyor dels castells de Montferrer i Bulsassa, en el comtat de Rosselló, per a rebre la restitució de la seva dot i altres que li correspongués, en virtut dels documents atorgats entre els seus difunts marit, Pere Blau, i pare, Guillem de Cervià.⁴²

En virtut d'aquest enllaç de Francesc Armengol i de Cervelló i Leonor de Caramany, el castell de Vallespinosa va passar a la casa de Caramany. En quant al castell de Santa Perpètua, no sé des de quant i per quina raó, pertanyia, com ja he indicat abans, a altra branca de la casa de Cervelló.⁴³

Francesc Armengol i de Cervelló no era pas el fill primogènit de Guillem Armengol i Violant de Cervelló; consta així en el testament del seu pare Guillem, del dia 30 d'abril de 1423, al que abans m'he referit. Nombra hereu universal al seu fill Joan; en quant al seu fill Francesc, al que anomena Franci, li deixa cinquanta cinc mil sous, quantitat que li corresponia per raó de la llegítima paterna i materna. Els devia rebre dintre d'un any després de la mort del seu pare; si morís abans que aquest i sense haver-se casat, podria disposar de deu mil sous; el restant tornarà als hereus del testador. En cas que el seu fill Joan morís sense fills o amb tals que no arribessin a l'edat

⁴¹ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 218, pàg. 384.

⁴² J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 217, pàg. 384.

⁴³ Uns documents que feien referència als castells de Pontils i Santa Perpètua i a les castelanies dels mateixos, es trobaven, abans del 1936, a l'arxiu Murtra-Boy de Torroella de Montgrí. Per no allargar-me excessivament, prescindo d'exposar el seu contingut.

de testar, el substitueix pel seu altre fill, l'esmentat Franci. Ara bé, com que no sabem res més del nombrat hereu Joan i Franci va ésser senyor de Vallespinosa, és de suposar que el primogènit moriria jove i sense successió.⁴⁴

En la solemnitat feta amb motiu de la benedicció de les banderes de l'esquadra preparada contra els genovesos, el 23 d'abril de 1436, Jaume Bertran portava l'estendard de mossèn Antoni Bertran, vice-almirall, acompanyat del noble mossèn Guerau de Cervelló, a la dreta i de mossèn Francesc Armengol, a l'esquerra.⁴⁵

En una sentència dictada pel batlle de Vallespinosa, a 12 d'abril de 1434, a prop d'una qüestió plantejada per la cessió de béns del comú, hi consta que el batlle de Vallespinosa actua autoritzat per Joan Armengol i de Caramany, senyor de dit lloc.⁴⁶ Es incomprendible que Joan Armengol i de Caramany (evidentment fill de Francesc i Leonor) aleshores impúber, com ja veurem, actués com a senyor de Vallespinosa, sobretot tenint en compte que aleshores vivien el seu pare i també el seu avi Guillem. Segons anotació enviada per la Srta. M.ª Mercè Costa i Paretas, que va llegir el pergami original per encàrrec meu, si bé la sentència és datada el 12 d'abril de 1434, el pergami és un trasllat de la mateixa fet el 26 d'abril de 1441; també en aquest trasllat hi consta que aleshores era senyor de Vallespinosa Joan d'Armengol i de Caramany, fill de Francesc i d'Elionor. Encara que havien passat set anys des del dia en què la sentència fou dictada, continuava essent un nen i vivien el seu pare i avi. En canvi, en l'escriptura d'establiment d'una peça de terra, en el terme de Vallespinosa, a favor de Nadal Mariner, fet el dia 13 d'agost de 1440, l'atorgant i firmant del document és Francesc Armengol i de Cervelló; no hi és esmentat per res el seu fill Joan.⁴⁷ El qual, consta, que havia estat emancipat en virtut de reial llicència donada per la reina Maria, lloc-tinent del seu marit el rei Alfons IV, a petició de Francesc d'Armengol (Barcelona, 4 d'octubre de 1437). En el text d'aquest do-

⁴⁴ Coneixem el testament de Guiller Armengol en virtut d'un procés incoat a la cort del veguer de Barcelona a instàncies del procurador de Ponç de Caramany, l'any 1519. És molt interessant. J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 337, pàg. 394. Llegit i extractat per encàrrec meu el doc. original.

⁴⁵ JOSÉ AMETLLER, *Alfonso V de Aragón*, vol. II, pàgs. 79 i segs.

⁴⁶ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 221, pàg. 384.

⁴⁷ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 227, pàgs. 385.

cument titulat «Llicència d'emancipació de «Johannetum filium Francisci Darmengol (= d'Armengol) militis», domiciliat a Barcelona, a petició d'aquest, hi consta clarament la seva filiació: eren els seus pares Francesc d'Armengol (escriu «Darmengol») i Eleonor; no hi ha cap altra dada genealògica. Encara que Joanet era menor de set anys (no vaig poder llegir bé la xifra, però crec que és aquesta), la reina concedeix al seu pare la facultat d'emancipar-lo i treure'l de la seva pàtria potestat, quan tingui per convenient, tal com li ho havia demanat.⁴⁸ Per tant, si aleshores tenia set anys, havia nascut a l'any 1430 o immediat. Per a mi aquestes emancipacions d'impúbbers, ja ho he dit, són incomprensibles i no sé quin propòsit tenien i quin misteri amaguen. Francesc, pare de Joanet, vivia encara molts anys després. En un document atorgat a Tarragona, el dia 11 d'octubre de 1447, fou assignat i donat un censal atorgat per Tecla de Santacília, vídua de Bernat Simón, filla i hereva universal de Miquela, filla de Bernat de Vallfogona, «lapidica» de Montblanc, a Francesc Armen-gol, «alias» de Cervelló, noble domiciliat en la vegueria de Mont-blanc.⁴⁹ Aleshores actuava com a tutor i curador del seu fill, Guillem Armengol, avi del mateix, com consta en els documents ben interessants que ara esmentaré.

La reina Maria, des de Barcelona, el 16 de febrer de 1447 es dirigeix a Francesc «Rubei» (Roig o Ros?), doctor en decrets i vicari del venerable bisbe de Tortosa i lloc-tinent seu, i li comunica que el seu dilecte Guillem Ermengol (escrit Ermengol), cavaller, tutor de Joanet d'Ermengol i de Caramany, nét seu i fill del seu dilecte Francesc d'Ermengol i de Cervelló, s'havia dirigit a ella (o sigui, la reina) per a exposar-li que Pau Pinyol, canonge de la seu de Tortosa, li estava obligat, per la seva qualitat de tutor, per la quantitat de quaranta nou florins d'or, d'Aragó, i dos sous barcelonesos; que dit Pinyol havia proposat a l'esmentat Francesc «Rubei» dipositar-los en poder seu i deixar-los baix la seva empara, com així ho féu; Guillem Ermengol va suplicar a la reina que ordenés, que donant per cancellada dita empara, se servís posar remei a tot això. La reina, després de demanar la documentació relativa a aquesta causa, relacionada amb la tutela de dit menor («evocatis causis predictis ipso pu-

⁴⁸ Arxiu Corona d'Aragó, *Diversorum 15 - Rae. Mariae Locum Ten. Alfonsi IV*, 3.130, fol. CLXXXV. Llegit i comprovat per mi mateix aquest document.

⁴⁹ J. M.^s MADURELL, ob. cit., doc. 240, pàg. 336.

pillaritatis pretextu ad regium consistorium») el requireix perquè tingui per cancellada dita empara i entregui la quantitat esmentada a Guillem Ermengol.⁵⁰

La mateixa reina Maria, des de Barcelona, el dia 1 de març de 1447, es dirigeix al seu fidel batlle de la vila de Falset, comtat de Prades o al lloc-tinent d'aquest, i li comunica que el tutor de Joan Armengol i de Caramany, en edat pupillar, fill aquest del seu dilecte Francesc Armengol, cavaller («miles») (després del seu nom hi ha l'abreviació «q(o)» = quondam, difunt, però apareix tatxada per una ratlla sobreposada aquesta abreviació. Com hem vist, Francesc vivia encara per l'octubre del 1447, i li havia suplicat que totes les causes relatives a dit pupillatge (o tutoria) fossin portades a la sacra reial audiència, especialment certa causa relativa a un «hospitium» (= estatge, mansió) propietat al·lodial de dit pupil, situat en el lloc i castell de Marçà, que va ésser venut contra la voluntat de dit tutor i en perjudici de l'esmentat pupil; per tot això va suplicar a la reina que es dignés proveir en justícia. Atenent a dita súplica ordena al batlle de Falset que de cap manera intervingui en la causa de l'esmentat «hospitii»; sinó que envii tot el procés referent a dita causa a la reial audiència. Vaig examinar personalment aquest document, per cert de difícil lectura, i segons sembla la reina va designar per la seva resolució el doctor en dret Francesc Marquilles. No hi consta altra dada genealògica que la relativa a la filiació clarament expressada o sigui que Joan Armengol i de Caramany és fill de Francesc Armengol, cavaller. No hi consta el nom del tutor de Joan, però sens dubte és el mateix del document anterior o sigui el seu avi Guillem Ermengol (o Armengol), cavaller.⁵¹

El dia 18 d'abril de 1447, va ésser fet un requeriment a Falset, al batlle d'aquest lloc, a instància d'Antoni Rocamora, procurador de Guillem Armengol, tutor i curador de Joanet de Caramany i d'Armengol, fill de Francesc. Dit procurador va presentar al batlle de Falset una carta de la reina Maria, en la que li ordena no intervenir en la causa que es porta a la reial audiència sobre la venda d'una casa alodial, a Marçà, feta contra la voluntat de dit tutor.⁵² Evident-

⁵⁰ ACA, Cancilleria, Registre 3.050, fol. 72 v. i fol. 73.

⁵¹ ACA, Barcelona, Cancilleria, Registre 3.052, fols. 70 v. i 71.

⁵² J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 242, pàg. 386; llegit i extractat per encàrrec meu.

ment està relacionat aquest document amb l'esmentat anteriorment. Ja hem vist que Joanet havia estat emancipat quan tenia uns set anys d'edat; en la data d'aquest darrer document devia tenir-ne uns disset i naturalment, havent-lo emancipat el seu pare, treient-lo de la seva pàtria potestat, estava sotmès a la tutela del seu avi Guillem. Es una situació incomprensible; però aquests documents no deixen lloc a dubtes; alguna finalitat devia tenir. Es evident que Joanet, a desgrat de tenir encara pare i avi, estava en possessió de determinats béns, que no sabem com i de qui els havia heredats.

El dia 25 de maig de 1447 va ésser dictada a Saragossa per l'oficial de la curia de l'arquebisbat de Saragossa a favor de Guillem Armengol, noble de Barcelona, patró del beneficiat de Santa Maria, fundat en el castell de Vallespinosa. La sentència ordena i obliga a Joan Fernández de Heredia, la seva muller i als habitants dels llocs d'Alcalà de la Selva, Tramacastell i Cascant, a pagar una pensió anual de set lliures, dos sous i deu diners, a l'esmentat Guillem Armengol, cavaller, habitant a Barcelona, per la seva condició de patró del benefici de Santa Maria, instituït per ell mateix en el castell de Vallespinosa; dita pensió era per raó d'un censal de mort que aquells li varen vendre.⁵³ No tinc cap altra notícia de Guillem Armengol, ni del seu fill Francesc Armengol i de Cervelló.

Fills del matrimoni d'aquest Francesc amb Leonor de Caramany foren l'esmentat Joan d'Armengol i de Caramany (que quasi sempre avantposà el cognom de Caramany al d'Armengol); fou l'hereu i senyor de Vallespinosa; Franci i una noia que esdevingué la primera muller de Joan de Masdovelles.

Sembla que quan la guerra civil del temps de Joan II, aquest rei va prendre a Joan, que havia figurat en el partit de la Diputació, el senyoriu de Vallespinosa i el va donar a «Franci», germà de dit Joan, el qual el va tenir fins a la seva mort; després el rei va donar el castell i senyoriu de Vallespinosa al capità de l'exèrcit reial, Rebolledo. Acabada la guerra fou retornat dit castell i terme de Vallespinosa al seu llegítim propietari Joan d'Armengol i de Caramany, que el tingué fins a la seva mort. Va casar-se amb Leonor de Biure. Joan va testar el 12 de gener de 1495, en el castell de Vallespinosa, davant

⁵³ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 243, pàg. 386; llegit i extractat per encàrrec meu; per tant, el resum que jo dono és molt més ampliat que el de l'Index Cronològic de l'obra de J. M.ª MADURELL.

del discret Ramon Berenguer (de Clia?), notari públic, per la regia autoritat; ciutadà de Barcelona. Féu hereu el seu fill Ponç de Caramany i de Biure.

La família d'Armengol-Caramany es desprèn del castell de Vallespinosa.

El dia 18 d'agost de l'any 1515, segons consta en uri document fet a Girona, va ésser venut el castell de Vallespinosa. El text d'aquest document és en llatí; per encàrrec meu, va ésser llegit i extractat l'original; resumint el seu contingut és el següent: Ponç de Caramany, donzell, senyor del castell de Ventalló i del lloc de Sant Pere Pescador, així com del castell de Vallespinosa, juntament amb la seva muller Anna de Caramany i de Madrigal, venen al magnífic senyor Joan Armengol, cavaller i doctor en lleis, del consell del sereníssim senyor rei, encara que absent, però representat per l'honorable Guillem Armengol, de la ciutat de Tarragona, germà seu de doble vincle («fratri germano») i procurador del mateix, tot el castell de Vallespinosa, per pur, lliure i franc alou, íntegrament, amb tota la jurisdicció i potestat, tan civil com criminal i mixta, alta i baixa, en pau i guerra, amb el mer i mitx imperi. La venda, però, es fa a «carta de gràcia» («instrumento gracie redimendi seu recuperandi mediante»). Pertanyia al venedor Ponç de Caramany per la seva qualitat d'hereu universal del magnífic senyor Joan de Caramany i d'Armengol, aleshores ja difunt, senyor que havia estat dels castells de Ventalló i Vallespinosa, pare del venedor, segons de tal universal herència consta en el seu testament, fet i ordenat en el castell de Vallespinosa, davant del discret Ramon Berenguer de Clia (?), per la regia autoritat notari públic, ciutadà de Barcelona, el dia 12 de gener de 1495 i al dit seu pare li havia pervingut pel seu ple dret, justos títols i causes. Preu de la venda: trenta-tres mil sous barcelonesos. Anna, la muller del venedor, va firmar la venda al castell de Ciurana, el 18 de setembre de 1515.⁵⁴

Malgrat la identitat del cognom Armengol, el comprador pertanyia a una família enterament diferent de la d'Armengol-Cervelló, senyors de Vallespinosa. El comprador és el progenitor dels barons de Rocafort de Queralt, que estigueren en possessió d'aquest castell, cap de la baronia, i dels de Montagut i Salinella. Ignoro si procedien

⁵⁴ J. M.ª MADURELL, ob. cit., doc. 325, pàg. 393.

d'un mateix origen; però aleshores es tractava de dues famílies enterament diferents. L'heràldica, ciència auxiliar de la història, en aquest cas senyala també la diferència dels dos llinatges.⁵⁵ En quant a la muller de Ponç de Caramany, Anna de Madrigal, era filla del cèlebre capità de l'exèrcit del rei Joan II, don Alvaro de Madrigal.⁵⁶

Ponç de Caramany, donzell, habitant a Sant Pere Pescador, va anomenar procurador seu al seu fill Alvar, donzell, emancipat, per a cobrar qualsevol quantitat que li deguessin i segueix el document «idem pro me et nomine meo, tam vigore instrumentorum graciae quam alias castrum et locum meos de Vallespinosa scitos in vicaria de Montealbo, archiepiscopatu Terracone, cum omnibus et singulis terminis, jurisdictione... recipiendum et habendum... etc. Document fet a Sant Pere Pescador el 8 de juny de 1524. Es tractava, segons sembla, de recuperar, el castell de Vallespinosa, per haver estat venut a «carta de gracia»; però com ja veurem, aquest dret va ésser traspasat a altra família, que va ésser la que es va quedar amb el castell.⁵⁷ Alvar de Madrigal i d'Armengol, obrant com a procurador

⁵⁵ Coneixem l'escut que usava el cavaller Frances Armengol i de Cervelló, per un segell de l'any 1450 (arxiu municipal de Barcelona): escartell, 1 i 4 d'atzur, un griu rampant d'or (per Armengol); 2 i 3, d'or, un cérvol passant d'atzur (per Cervelló). Ben diferent i molt conegut és l'escut dels Armengol, barons de Rocafort de Queralt: escaquejat d'or i sabba; partit i faixat d'or i güella, a la punta, d'or, una vaca (o un bou) passant, de güella. Escut que ja es troba en el segell de Galceran d'Armengol, pertanyent a aquesta família, de l'any 1592 (ACA). FÈLIX DOMÈNEC I ROURA. *Nobiliari General Català* (Barcelona 1923), vol. I, lám. XXX, n.º 5 i làmina XXIX, n.º 7. Index: pàg. 6.

⁵⁶ Don Alvaro de Madrigal, després de la guerra civil, va manar les tropes reials, enviades a l'Empordà, per oposar-se als francesos que l'havien invadit, amb motiu de voler recuperar el rei Joan II els comtats de Rosselló i Cerdanya que, imprudentment havia empenyorat al rei francès per a obtenir el seu auxili en començar la guerra civil. Posteriorment don Alvaro va ésser governador i procurador general del comtat d'Empúries, va residir i afincar-se a Castelló d'Empúries. En parla Zurita en els seus «Anales», llib. XVII, cap. XLI; llib. XIX, cap. IV; llib. XX, caps. II i LVI. JULIÁN DE CHÍA *Bandos y bandoleros de Gerona*, III, pàgs. 231 i segts.; i SANTIAGO SOBREQUÉS Y VIDAL, *Jofre VII de Rocabertí, señor de Peralada y el oaso de la Edad Media, en el Alto Ampurdán* (Edic. Biblioteca Palacio de Perelada, 1955), pàgs. 113, 121, etc. També en parlo en el meu treball inèdit sobre l'edifici anomenat «la Casa-Gran» de Castelló d'Empúries.

⁵⁷ Arxiu General de Protocols de Barcelona, doc. en pergamí signat amb el

del seu pare, Ponç de Caramany, tots de Sant Pere Pescador, va subrogar en els seus poders a Jaume Çalbà, segons consta en document fet a Barcelona, el 26 de març de 1526. Dos mesos després, el 26 de maig d'aquell mateix any 1526, va ésser venut el castell de Vallespinosa, segons document esmentat en l'Index Cronològic.⁵⁸ Pel seu interès vaig fer llegir i extractar aquest document, tal com es troba a l'Arxiu General de Protocols de Barcelona. Heus aquí el seu contingut:

Pere Roca, canonge i ardiaca de Besalú, en l'església de Girona, i Eulàlia, vídua de Joan Armengol, senyor de Rocafort de Queralt, usufructuària dels seus béns, segons testament del mateix, fet a Barcelona, el dia 2 de setembre de 1516 (notari, Joan Vilana, de Barcelona), obrant, demés com únics tutors sobrevivents, de Joan Salvi Armengol, sort i mut, hereu universal de dit Joan Armengol, fan poders a Arnau Verdaguer i Joan Miró, de Vallvert, per a donar possessió del castell de Vallespinosa a Joan de Biure, donzell. Això és el que consta a l'Index Cronològic. El document original, però, afegeix: «*Quae omnia nos dictis nominibus vigore instrumenti gratie et pacti redimendi factorum et firmatorum per dictum quondam Joannem Armengol patrem dicti muti et surdi et maritum mei dicte Eulalie magnificis Poncio de Caramany et de Armengol et Alvaro de Caramany, domicellis, in diocesi gerundensi domiciliatis, revenditionem et restitutionem facimus dicto domino Joanni de Biure, succedenti dictis Poncio et Alvaro in dicto castro et jure seu facultate luendi et redimendi predicta, prout de ipsa revenditione et substitutione constat instrumento die et anno presentibus et infrascriptis facto et firmato apud notarium infrascriptum*». Firma el document el notari de Barcelona Joan Vilana. Eulalia, vídua de Joan Armengol, senyor de Rocafort, el firma també a Rocafort de Queralt el dia 2 de juny d'aquell mateix any 1526. O sigui que els Caramany feren us del dret de redimir el castell i terme de Vallespinosa que havien venut a «carta de gràcia»; però en lloc de fer-ho a favor d'ells mateixos, traspasaren aquest dret a Joan de Biure, donzell; segurament parent

n.º 112 (nova numeració). Llegit i enviat un resum del mateix per la Srta. M.ª Mercè Costa i Paretas.

⁵⁸ J. M.ª MADURELL, ob. cit., docs. 350 i 351, pàg. 395. Aquest darrer llegit i resumit per encàrrec meu. Per tant, les notes que dono són molt més extenses que el resum contingut en l'Index Cronològic.

seu molt proper, doncs no cal oblidar que Leonor de Biure, mare de Ponç de Caramany, pertanyia a aquest llinatge. Així és com el castell de Vallespinosa va passar a ésser propietat de la família de BIURE, que el transmeté, més endavant, per enllaç matrimonial, a la de Margarit. Amb això podem donar per acabat el present treball.

PELAI NEGRE I PASTELL

Institut d'Estudis Gironins.

GENEALOGIA DE LA BRANCA DEL LLINATGE DE CERVELLÓ
QUE TINGUE EL CASTELL DE VALLESPINOSA

GUERAU DE CERVELLÓ

senyor dels castells de Cervelló, Vilademàger i altres. Casat des de l'any 1276 amb Brunisenda de Cardona. No tingué successió llegal. Pel juliol de 1308 feu donació del castell de Vilademàger i altres a un seu familiar, Guillem de Cervelló, que continuà la branca principal del llinatge.

Guillem

fill natural de Guerau. Li deixà el castell de Santa Perpètua en feu honorat. Guillem «Bort» de Cervelló va casar-se amb Brunisenda, filla de Galceran de Vilafranca, testà 2-VIII-1348. (Era mort l'any 1331).

Arnau de Cervelló

senyor de Vallespinosa i Santa Perpètua. Casat amb Geraldona, filla d'Arnau d'Alenyà (juliol de 1341). Testà 11-VI-1362

Bianca

Bertran

Geraldona
monja

Alamanda
monja

Ramon Marc (també dit Arnaldó o Arnal). Vivia per l'abril de 1397. - Violant, filla de Guerau de Palol (carta dotal: 26-II-1365).

Lluís

(emancipat a l'any 1378)
24-V-1393: carta de desafiament amb altre cavaller.

Violant - Guillem Armengol

senyor del castell de Marçà, vivia pel maig 1447. 26-II-1399: la seva àvia li fa una donació per raó del matrimoni.

Joan

Franci (Francesc) Armengol i de Cervelló, senyor de Vallespinosa (vivia per l'octubre 1447 - Elionor (Leonor) de Caramany, filla de Ponç de Caramany.

Joan d'Armengol i de Caramany (mes sovint dit de Caramany i d'Armengol) senyor de Vallespinosa. Casat amb Leonor de Biure. Testà 12-I-1485.

Franci

Una filla (casada amb Joan de Masdovelles)

Ponç de Caramany, senyor de Vallespinosa - Anna de Madrigal 18-VIII-1515: Ven «a carta de gràcia» el castell de Vallespinosa.

Alvar de Caramany i de Madrigal

Actua com apoderat del seu pare en els anys 1524 i 1526. En aquest darrer any es venut definitivament el castell de Vallespinosa, al donzell Joan de Biure, essent-li traspasat el dret de recuperar el castell, reservat en la venda «a carta de gràcia» de 1515.